

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra školní a sociální pedagogiky

**VOLNOČASOVÉ AKTIVITY PRO RODINY V PODMÍNKÁCH ZÁKLADNÍ
ŠKOLY JAKO PREVENCE RIZIKOVÝCH PROJEVŮ CHOVÁNÍ U DĚTÍ**

Bakalářská práce

**LEISURE ACTIVITIES FOR FAMILIES IN THE ELEMENTARY SCHOOLS
TO PREVENT RISK BEHAVIOR EXPRESSIONS IN CHILDREN**

Bachelor thesis

JIŘINA PROCHÁZKOVÁ

Vychovatelství

Kombinované studium

Vedoucí práce: PhDr. Jarmila Mojžíšová, Ph.D.

PRAHA 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Jarmily Mojžíšové, Ph.D.

V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze dne 26.03. 2011

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji vedoucí PhDr. Jarmile Mojžíšové, Ph.D. za odborné vedení, cenné připomínky a čas, který mi věnovala při zpracování bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na prevenci rizikových projevů chování u dětí věkové kategorie 6 - 11 let prostřednictvím spolupráce rodičů a školy formou společných volnočasových aktivit. V teoretické části jsou vymezeny kategorie: rodina, základní škola a rizikové chování s možnostmi prevence formou volnočasových aktivit. V praktické části je metodou anketního šetření (dotazník) zjišťován zájem rodičů o volnočasové aktivity realizované školou za účasti členů rodiny a pedagogických pracovníků jako podklad pro vytvoření modelového programu volnočasových aktivit rodiny a školy.

Klíčová slova

Dítě, prevence, rizikové projevy chování, rodina, volnočasové aktivity, volný čas, základní škola.

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

Annotation

The thesis is focused on preventing risky behaviors among children ages 6 - 11 years through the cooperation of parents and schools in joint leisure activities. The theoretical part includes categories: family, primary school and risky behavior with the possibilities of prevention through leisure activities. The practical part of an investigation by public inquiry (questionnaire) surveys of parents' interest in leisure activities within schools attended by family members and teachers as a basis for creating a model program of leisure activities, family and school.

Key words

Child, prevention, risk behaviors, family, leisure activities, leisure time, an elementary school.

I agree with lending thesis in the library services.

OBSAH

ÚVOD	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 Rodina	9
1.1.1 Rodina – definice	9
1.1.2 Základní funkce rodiny	10
1.2 Základní škola	11
1.2.1 Základní škola - definice	11
1.2.2 Cíle základního vzdělávání	12
1.3 Rizikové projevy chování u dětí a mládeže	13
1.3.1 Rizikové projevy chování u dětí a mládeže - definice	13
1.3.2 Popis vybraných rizikových projevů chování u dětí	14
1.3.3 Prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže	17
1.3.4 Primární prevence na základní škole.....	18
1.3.5 Legislativa a dokumenty	19
1.4 Volnočasové aktivity - nástroj prevence	21
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	23
2.1 Cíl výzkumu	23
2.1.1 Dílčí cíl.....	23
2.1.2 Hypotéza	23
2.1.3 Výzkumné otázky.....	23
2.2 Metodika	24
2.2.1 Charakteristika zkoumaného souboru	24
2.2.2 Charakteristika užití metody.....	24

2.2.3	Postup výzkumného šetření.....	25
2.2.4	Výsledky a diskuse.....	26
2.2.5	Závěr výzkumného šetření	41
2.2.6	Modelový program společných volnočasových aktivit.....	44
ZÁVĚR		45
POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY		47
PŘÍLOHY		50

ÚVOD

Při své dlouholeté výchovné práci ve školní družině se denně setkávám s dětmi, s jejich radostmi, starostmi. Děti se v projevech chování liší, některé jejich projevy chování jsou vhodné, jiné nevhodné. Zejména nevhodné chování mezi dětmi má širokou škálu projevů, od používání sprostých slov, nepříjemného pošťuchování, hádek až po hrubé a agresivní chování ke spolužákům za použití násilí. Nevhodné dětské chování se ve škole neprojevuje pouze mezi dětmi, ale také ve vztazích k učitelům, vychovatelům a ostatním zaměstnancům základní školy.

Pro nevhodné společensky nežádoucí chování dětí se v současné době užívá označení rizikové projevy chování u dětí a mládeže (dříve sociálně patologické jevy). Rizikové chování se projevuje nejen v době školního vyučování, ale i v čase tráveném v prostředí školních družin, v zájmových kroužcích, v době neorganizovaného volného času dětí a v rodinách.

U projevů nevhodného chování mezi dětmi, které již přesáhnou možnosti nápravy pedagogickým pracovníkem, je potřeba k řešení tohoto nevhodného chování přizvat rodiče dítěte. Velice záleží na tom, zde je rodič ochoten se školou či školní družinou spolupracovat na eliminaci těchto výchovných problémů. Někteří rodiče, a není jich málo, vidí výchovné problémy svých dětí izolovaně. Oddělují to, co se týká pouze školy a co rodiny. Ve výchově dětí je však vše propojené a spolupráce je při ní nezbytná. Z těchto důvodů jsem zvolila téma bakalářské práce „VOLNOČASOVÉ AKTIVITY PRO RODINY V PODMÍNKÁCH ZÁKLADNÍ ŠKOLY JAKO PREVENCE RIZIKOVÝCH PROJEVŮ CHOVÁNÍ U DĚTÍ“ a realizovala výzkumné šetření.

Cílem práce je zjistit zájem rodičů dětí navštěvujících 1. stupeň základní školy o spolupráci se školou prostřednictvím společných volnočasových aktivit jako jedním možným nástrojem prevence rizikových projevů chování a na základě získaných informací vytvořit modelový program těchto aktivit, který by se mohl využít na základní škole při tvorbě minimálního preventivního programu.

V teoretické části se věnuji rodině, základní škole, rizikovým projevům chování u dětí a mládeže, prevenci těchto jevů a volnočasovým aktivitám jakožto prostředku

k prevenci. V praktické části je popsáno uskutečněné výzkumné šetření a jeho vyhodnocení.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Rodina

Rodina vzniká při soužití dvou jedinců (manželství, partnerství) a narozením dítěte či dětí, popř. jejich adopcí nebo osvojením. Od prvních chvilek je pro dítě jeho rodina nejdůležitějším společenstvím lidí, které ovlivňuje jeho vývoj téměř pro celý život. Uspokojuje jeho základní biologické a hlavně psychické potřeby. Prostředí rodiny má pro dítě též nezastupitelnou úlohu při výchově, vzdělávání a socializaci. Dá se říci, že rodina zajišťuje dítěti první kontakt se světem a pomáhá mu získávat nové zkušenosti při jeho poznávání.

1.1.1 Rodina – definice

Rodina je „malá společenská skupina založená na manželství či pokrevním příbuzenství. Její členové (muž a žena, rodiče a děti, sourozenci, příbuzní, adoptované osoby) jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí.“ (Malá československá encyklopedie, 1987, s. 349).

Rodina má svůj historický vývoj a mění se s vývojem celé lidské společnosti, jak uvádí J. Dvořáček (2004):

- prvotní rodina – svazek matky a dítěte
- matriarchální rodina – soužití matky, jejích dětí a dětí jejích dcer (období loveckého života)
- patriarchální rodina – v čele stojí muž, velký počet dětí (období pastýřského života)
- polopatriarchální rodina – absolutní moc otce omezena (období křesťanství)
- demokratická rodina – emancipované vztahy, omezení autority církve a státu, individualismus jednotlivých členů rodiny a uplatňování nových poznatků v oblasti pedagogiky, psychologie, biologie, sociologie apod. (období renesance)

Vývoj lidské společnosti, především v zemích s historií křesťanství (zejména zemí Evropské unie, tj. i u nás) směřuje k tzv. **nukleární rodině** (malá rodina) jako k základnímu a nejběžnějšímu modelu. Je to soužití rodičů a jejich dětí. Tento základní

model rodiny se v 2. polovině 20. století začal výrazně proměňovat. „Zvyšuje se variabilita rodinných typů, zahrnujících nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní. Současné pojetí tenduje k chápání rodiny jako sociální skupiny nebo společenství, žijícího ve vlastním prostoru – domově, uspokojující potřeby, poskytující péči a základní jistoty dětem.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 202).

1.1.2 Základní funkce rodiny

Správně fungující rodina je velmi přínosným prostředím pro děti i pro její ostatní členy. Dochází zde k upokojujání jejich potřeb a požadavků na základě plnění funkcí rodiny, které se měnily s historickým vývojem společnosti. Některé funkce ztratily na důležitosti a jiné naopak svůj význam posílily. V současné době plní rodina tři základní funkce:

- funkce biologicko-reprodukční – zajišťuje uspokojení biologických a sexuálních potřeb jedince a vede ke zdárnému vývoji jedinců a k reprodukci lidské populace
- funkce ekonomická – je chápána ve smyslu materiálního a finančního zabezpečení jednotlivých členů rodiny a v širším smyslu chápání celé společnosti
- funkce výchovná – v rodinném prostředí probíhá výchova zejména působením rodičů a prarodičů na dítě. Umožňuje rozvoj schopností, vytváření vlastních názorů na svět, tvorbu hodnotového žebříčku, přijímání vzorů. Vhodná výchova chrání děti před negativními vlivy společnosti a připravuje je na samostatný vstup do společnosti – tato funkce rodiny je v současné době nejvýznamnější a nelze ničím plnohodnotně nahradit (Dvořáček, 2004).

Rodina však zpravidla nedokáže poskytnout dítěti zcela vše, co je potřeba k jeho plnohodnotnému a správnému vývoji, který je nezbytný k úspěšnému a bezproblémovému zapojení dítěte do lidské společnosti (např. dostatečná šíře vzdělání). K tomu rodině v dnešní době napomáhají státní i nestátní zařízení. Po stránce výchovy a vzdělání dětí jsou to převážně státem zřizované instituce, obecně nazývané školy, od mateřských, základních až po vysoké.

1.2 Základní škola

Se základní školou se u nás ve svém životě setká každé dítě. Získá zde základní vzdělání na určité úrovni, které může dále ve svém životě rozšiřovat a prohlubovat. Základní škola však nemá jen vzdělávací cíle, ale i výchovné, a to vše v návaznosti na výchovu v rodině. Dá se říci, že základní škola působí na celou osobnost dítěte a celoživotně ho ovlivní.

Dítě si při odchodu ze školy odnáší mnoho vědomostí, zážitků a zkušeností. Bohužel, zážitky a zkušenosti dětí nejsou vždy jen příjemné. V dnešní době vztah dítěte ke škole ovlivňují i negativní jevy v chování, tzv. rizikové projevy chování u dětí a mládeže. Definici rizikového chování a jeho prevenci se budu věnovat v jedné z dalších kapitol práce.

1.2.1 Základní škola - definice

Základní škola „v České republice označuje všeobecně vzdělávací školu, v níž mládež zahajuje povinnou školní docházku (ve věku 6 let). Má v současnosti devět ročníků, které jsou rozděleny na první stupeň (1. – 5. ročník, úroveň vzdělávání ISCED 1¹) a druhý stupeň (6. – 9. ročník, úroveň vzdělávání ISCED 2²).“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 306).

Vzdělávání na základních školách se realizuje podle školních vzdělávacích programů (dále ŠVP), které si každá škola vytvořila na základě rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále RVP ZV), vydaného Výzkumným ústavem pedagogickým v Praze. ŠVP nahrazují dříve centrálně vydávané učební osnovy a školy zde mají rozpracované učivo podle jednotlivých předmětů a ročníků.

---

¹ ISCED – Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání (International Standart Classification of Education), nová verze byla schválena Generální konferencí UNESCO v r. 1997 – dokument klasifikuje 7 základních úrovní vzdělávání (úroveň 0 – 6)
ISCED 1 – primární vzdělávání nebo první stupeň základního vzdělávání

² ISCED 2 – nižší sekundární vzdělávání nebo druhý stupeň základního vzdělávání (Průcha, 2006)

1.2.2 Cíle základního vzdělávání

Obecné cíle základního vzdělávání jsou stanoveny v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů - Školský zákon. Též jsou rozpracovány v RVP ZV.

Základní vzdělávání má za cíl poskytnout žákům základy všeobecného vzdělání, které budou umět žáci dále využívat v běžném životě a navazovat na ně v dalším vzdělávání či v sebevzdělávání. Základní vzdělávání proto u žáků usiluje zejména o naplňování těchto cílů:

- umožnit jim osvojení strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení
- učit je tvořivému myšlení, logickému uvažování a řešení problémů
- vést je k účinné komunikaci a spolupráci s ostatními žáky
- učit je chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí
- vést je k ohleduplnosti a toleranci k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám
- pomáhat jim poznávat své schopnosti, reálné možnosti a uplatňovat je spolu s vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění (§44 zákona 561/2004 Sb.).

Z tohoto přehledu cílů základního vzdělávání je patrné, jak náročný úkol školy mají. U převážné většiny z nich je jejich dosažení bez spolupráce s rodinou takřka nemožné.

Dá se říci, že i v dnešní době a společnosti stále platí tradiční ideál jako obecný cíl: všestranně a harmonicky rozvinutý člověk. Formování osobnosti probíhá v několika fázích, vždy jej musíme brát v souvislostech se všemi společenskými faktory, v nichž vzdělávání a výchova probíhá. Na formování osobnosti nepůsobí jen pozitivní faktory, ale i negativní vlivy z okolí. U dětí i mládeže se tyto negativní vlivy mohou projevit jako nežádoucí rizikové chování.

1.3 Rizikové projevy chování u dětí a mládeže

V poslední době se v lidské společnosti objevuje stále větší množství společensky nežádoucího či dokonce nepřijatelného chování, a to mezi dětmi, mládeží i dospělými. K této problematice se obrací stále více odborníků i laiků, kteří se zajímají o informace související s touto problematikou a snaží se najít nějaké východisko z této nepříznivé situace. Jedním takovým řešením je včasná prevence tohoto chování.

Toto chování ohrožuje celou naši společnost, a jak jsem již psala, týká se všech věkových kategorií lidí. Co je smutnější, nevyhýbá se ani těm nejmenším dětem, dětem předškolního či školního věku a ani seniorům. Vzhledem k zaměření bakalářské práce se budu věnovat společensky nežádoucímu chování u dětí ve věku 6 – 11 let, tzn. dětí navštěvujících 1. stupeň základní školy.

1.3.1 Rizikové projevy chování u dětí a mládeže - definice

Co si vlastně máme pod společensky nežádoucím či nepřijatelným chováním u dětí představit? Označit můžeme chování, které ohrožuje (poškozuje) zdravotní, sociální a výchovnou stránku života jedince nebo celé společnosti.

„Rizikovým chováním rozumíme vzorce chování, v jejichž důsledku může docházet k prokazatelnému nárůstu výchovně vzdělávacích, zdravotních, sociálních a dalších rizik pro jedince nebo společnost.“ (www.msmt.cz/socialni-programy/prioritni-oblasti-primarni-prevence-msmt)

V současné době se pro toto chování užívá souhrnný název RIZIKOVÉ PROJEVY CHOVÁNÍ U DĚTÍ A MLÁDEŽE, zkráceně též rizikové chování. Ve starší literatuře se můžeme také setkat s často užívaným pojmem sociálně patologické jevy.

Legislativu, strategii, priority, materiální a finanční podmínky pro primární prevenci rizikového chování u dětí navštěvujících školní zařízení má ve své kompetenci Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále MŠMT). Tyto úkoly jsou rozpracovávány v dokumentech MŠMT, jako je např. „Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 – 2012“ (dále jen Strategie MŠMT 2009 - 2012). Zde jsou

na základě výsledků SWOT analýzy³ předchozího období určeny cílové skupiny primární prevence:

- primární cílové skupiny – děti a mládež, pedagogičtí pracovníci
- sekundární cílové skupiny – rodiče dětí a veřejnost (Strategie MŠMT 2009 - 2012).

V uvedeném dokumentu jsou vyjmenovány rizikové projevy chování, které jsou zahrnuty do primární prevence. Z dokumentu plyne, že je potřeba zaměřit pozornost zejména na předcházení následujících rizikových jevů v chování dětí:

- záškoláctví
- šikana, násilí
- divácké násilí
- kriminalita, delikvence, vandalismus
- závislost na politickém a náboženském extremismu
- rasismus, xenofobie
- užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky)
- onemocnění HIV/AIDS a dalšími nemocemi šířícími se krevní cestou
- poruchy příjmu potravy
- virtuální drogy a patologické hráčství (Strategie MŠMT 2009 - 2012).

1.3.2 Popis vybraných rizikových projevů chování u dětí

U skupiny dětí mladšího školního věku lze předpokládat častější výskyt vytipovaných projevů rizikového chování.

Záškoláctví „je úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák se z vlastní vůle, bez vědomí rodičů vyhýbá pobytu ve škole. Často má souvislost se školní neúspěšností žáka a tento jev má tendenci se prohlubovat.“ (<http://www.prevence-praha.cz/zaskolactvi>).

U záškoláctví rozlišujeme dvě základní formy:

- impulsivní (dítě neplánuje, že nepůjde do školy)

---

³ SWOT analýza je metoda, jejíž pomocí je možno identifikovat silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby, spojené s určitým projektem, typem podnikání, podnikatelským záměrem, politikou (ve smyslu opatření) apod. (<http://cs.wikipedia.org/wiki/SWOT>)

- plánované (žák plánuje odchod ze školy pod různými záminkami).

Tato porucha chování únikového typu je vyvolaná třemi základními příčinami. Jedná se o negativní vztah dítěte ke škole, o příčiny vzniklé v rodinném prostředí a o nevhodné trávení volného času.

Řešení problému záškoláctví vyžaduje aktivní spolupráci učitelů, vychovatelů, rodičů a dítěte samého. Je to dlouhodobý proces, při kterém hraje velkou roli dostatečné pochopení a trpělivost. V některých případech však rodiče záškoláctví svého dítěte kryjí a tím se dopouštějí trestného činu. Zde je zapotřebí situaci řešit s příslušným sociálním odborem (<http://www.prevence-praha.cz/zaskolactvi>).

Šikana, násilí (agresivita) v dnešní době velmi často používané pojmy, které jsou ve Strategiích zahrnuty v jednom bodu. Obsahově tyto pojmy nejsou zcela totožné, ale velmi úzce spolu souvisí.

Agresivita je „*tendence prosazovat sám sebe, své zájmy a cíle bezohledně, nemilosrdně až brutálně.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 12). Dá se říci, že jedinec neřeší své potřeby a problémy zcela běžným přiměřeným postupem a komunikací s okolím, ale cestou násilnou bez ohledů na to, co způsobí druhým.

Šikana je jedna z podob agresivního chování a v současnosti je velkým výchovným problémem. Dotýká se většiny dětí, které opouští rodinnou výchovu a nastoupí do některé ze škol nebo školského zařízení. Dříve se o šikaně hovořilo zejména v souvislosti se základní vojenskou službou, ale nyní se bohužel začíná projevovat už v mateřských školách. Nejčastější výskyt je dle statistických údajů u náctiletých dětí v období docházky na základní a střední školy. Není však výjimkou na vysokých školách nebo mezi dospělými v zaměstnání.

Šikana je, „...*jak už víme a nepřestaneme zdůrazňovat, školou bezpráví, bezohlednosti – a zbabělosti.*“ (Říčan, Janošová, 2010, s. 66). O tento problém se zajímají nejen odborníci, ale i laická veřejnost. S tematikou šikanování vychází také široká škála literatury, kde najdeme mimo jiné i množství definic šikany.

O šikaně můžeme hovořit tehdy, když „*jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.*“ (Kolář, 2005, s. 27).

Šikanování je „fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 238).

Další definici šikanování, kterou používají britští badatelé, uvedl ve své knize Pavel Říčan.

Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů. (Říčan, 1995, s. 26).

Vyplývá z ní, jak široké spektrum projevů šikanování má a také obtížnost rozlišení šikanování od běžných dětských neshod.

Kriminalita, vandalismus jsou jedním z dalších projevů rizikového chování, který se dotýká již školních dětí.

Kriminalita v obecném slova smyslu se dá vysvětlit jako jednání některých členů společnosti v rozporu s jejími zákony a pravidly, při kterém dochází k přestupkům nebo trestným činům. Kriminalitu lze rozdělit z hlediska věku pachatelů do tří skupin. Je to kriminalita dospělých (18 let a více), mladistvých (15 – 18 let) a dětská (do 15 let).

Dětská kriminalita, v odborných textech ji můžeme najít též pod označením jako dětská delikvence, predelikvence a prekriminalita. Jejím charakteristickým znakem je skupinovost, malá připravenost a promyšlenost. Činy jsou páchané převážně spontánně. Jen v malém počtu případů jde o plánované a předem připravené akce. Nežádoucí aktivity těchto jedinců nebo skupin mají charakter převážně majetkové trestné činnosti. Mnohdy jde i o nežádoucí jednání, které je spojeno s drogovou závislostí. U dětské kriminality se pak méně často setkáváme s násilnými činy (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kriminalita>).

Vandalismus je jedním z projevů rizikového chování u dětí a mládeže. V české verzi internetové encyklopedie Wikipedie.org je možné vyhledat jeho stručnou definici. Uvádí se zde, že vandalismus je poškozování soukromého či veřejného majetku, které pachateli nepřináší žádné materiální či finanční obohacení. Činí tak pro své vlastní

potěšení a odreagování. Mezi nejčastější projevy vandalismu patří ničení veřejného majetku měst a obcí, jako např. ničení laviček, soch, telefonních automatů, náhrobků na hřbitovech. Mezi vandalismus též patří graffiti na veřejných plochách a dopravních prostředcích (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vandalismus>).

Užívání návykových látek jako další z projevů rizikového chování představuje výrazný zdravotní a sociální problém pro jedince i společnost.

„Návyková látka je každá chemická látka, která mění psychický stav a na kterou se může vytvořit návyk a závislost. V zásadě se rozlišuje závislost fyzická (somatická) a psychická.“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 88).

První pokusy s těmito látkami se dotýkají již školní populace dětí na základních školách, více však na druhém stupni základní školy než na prvním. K nejčastějším projevům patří kouření tabákových výrobků (cigaret), požívání alkoholických nápojů a pokusy s kouřením marihuany.

Kouření cigaret již výrazně zasahuje věkovou kategorii dětí mladšího školního věku. Téměř čtvrtina dětí do věku 10 let vykouří svou první cigaretu. Potvrdil to výzkum Markéty Kastnerové, který uskutečnila na základních školách Jihočeského kraje (http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100089s_Koureni_alkohol.pdf).

V současnosti však zůstává velmi smutným a varujícím faktem to, že i přes veškerou preventivní snahu a informovanost dětí a mládeže o nebezpečnosti užívání návykových látek se prakticky všechny děti s tímto problémem setkají a musí se rozhodnout, jak ve svém životě s drogami a alkoholem naloží (Elliottová, 1997).

1.3.3 Prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže

Prevence je „soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejm. onemocnění, poškození, sociálně patologickým jevům.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 178).

Prevenzi lze rozdělit do základních třech skupin následovně:

Primární prevenci lze definovat jako široce založenou cílenou prevenci určenou celé populaci, která není riziková. (Pávková et al., 2008) Jsou to různé aktivity, jejichž cílem je předejít problémům a následkům, minimalizovat jejich dopad a šíření.

- *„nespecifická primární prevence – zahrnuje veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního chování prostřednictvím volnočasových aktivit*
- *specifická primární prevence – je cíleně zaměřena na předcházení a omezení výskytu různých forem rizikového chování dětí“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 193),*

Sekundární (selektivní) prevence je zaměřena na zatím nepostiženou populaci, u které však lze poruchy chování předpokládat (riziková skupina jedinců), a u které je vyšší pravděpodobnost vzniku a rozvoje rizikového chování.

Terciální prevence – je zaměřena na jedince, u nichž se rizikové chování již projevilo, ohrožuje je, ale svými důsledky může negativně působit i na okolní nepostiženou společnost. Jedná se o léčení, ale již také o sankce. Tento druh prevence patří do rukou odborníků, specialistů.

1.3.4 Primární prevence na základní škole

Rizikové projevy chování, jak jsem již uvedla, jsou velmi závažným jevem naší společnosti. Je proto velice důležité včasné zahájení prevence rizikového chování, a to již ve výchově a vzdělávání těch nejmenších dětí v rodině, v mateřských školách a následně ve všech typech škol a školských zařízeních. Dětem je potřeba poskytnout přiměřeně k věku množství informací o problematice, naslouchat jejich problémům a pomoci jim je vhodně řešit.

Na základních školách se v rámci prevence rizikových projevů chování dětí a mládeže vytvářejí na období jednoho školního roku MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM (dále MPP). Je to „...konkrétní dokument školy zaměřený zejména na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikačních dovedností.“ (Metodický pokyn MŠMT, 2007, s. 2). MPP podporuje vlastní aktivity žáků základní školy, pestrosti užívaných forem preventivní práce s žáky a zapojení celého pedagogického sboru školy. Důraz je kladen též na spolupráci školy se zákonnými zástupci žáků (Metodický pokyn MŠMT, 2007).

MPP vytváří školní metodik prevence ve spolupráci se školním výchovným poradcem a pedagogy školy. Při jeho tvorbě se vychází z hodnocení MPP za uplynulé

období. V MPP jsou stanoveny cíle primární prevence na období běžného školního roku a konkrétní aktivity nespecifické a specifické primární prevence. Jednotlivé části jsou zaměřeny na aktivity pro pedagogy, žáky (podle věkových kategorií) a na spolupráci školy s rodiči. Součástí je taktéž školou vypracovaný Program proti šikanování. MPP je začleněn do ŠVP školy.

Závažnost řešení prevence a problémů rizikového chování dětí a mládeže vyžaduje spolupráci mnoha specialistů. Jsou to zejména:

- školní psycholog
- pedagogicko-psychologická poradna
- dětská psychiatrie
- pediatři
- praktičtí lékaři
- odbor sociálně právní ochrany dětí
- policie ČR
- záchranný hasičský sbor
- informační a poradenské středisko při úřadu práce
- různé nestátní neziskové organizace

Primární prevence na školách nejsou však jen konkrétní aktivity uvedené v MPP. Prevence se prolíná všemi vyučovanými předměty. Důležitou roli v primární prevenci na základní škole hraje též školní družina určená žákům 1. stupně. Jedním z jejích cílů je vytvořit u dětí návyky k smysluplnému a aktivnímu využívání volného času a vybavovat je dostatkem námětů pro jeho naplňování. Jsem přesvědčena o tom, že školní družina je vlastně celou svou činností nespecifická primární prevence rizikového chování u dětí.

1.3.5 Legislativa a dokumenty

Řešení rizikových projevů chování u dětí je ohraničeno právním a metodickým rámcem obecně platných i speciálních předpisů. Dále uvádím vybranou základní legislativu, která se zabývá prevencí v oblasti školství:

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona, ve znění zákona č. 264/2006 Sb.
- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2009-2012, č.j. 37/2009-61.
- Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č.j. 20 006/2007-51, Věstník MŠMT sešit 11/2007.
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j. 24 246/2008-6, Věstník MŠMT sešit 1/2009.
- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.
- Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání.
- Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví č.j.: 10194/2002-14, Věstník MŠMT sešit 3/2002.
- Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 37 014/2005-25, Věstník MŠMT sešit 2/2006.

1.4 Volnočasové aktivity - nástroj prevence

Děti, mládež, dospělí i senioři v průběhu svého života naplňují svůj volný čas aktivitami, které jim jsou příjemné, obohacují je a přinášejí jim uspokojení potřeb, relaxaci a rozvoj zájmů. Takovým činnostem říkáme volnočasové aktivity. V celém životě člověka vyplňují vhodným, žádoucím způsobem jeho volný čas. Významnou úlohu mají v dětství, kdy je množství volného času z celého životního cyklu největší, a kdy se vytváří základní návyky ke způsobu trávení volného času. O tom, že volný čas je důležitou součástí celého života, píší oborní autoři, např.

„Dosavadní i současný vývoj vytváří stále příznivější předpoklady k tomu, aby se volnočasové aktivity stávaly významným celoživotním činitelem. Ten je již dnes významnou oblastí rozvoje osobnosti, vlastní dnešnímu člověku každého věku, sociálního začlenění, individuálních předpokladů nebo životních ambicí.“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 7).

Pojem volný čas vyvolá v každém z nás jiné představy. Společným rysem těchto představ je to, že v této době nemusíme provádět žádné činnosti spojené s pracovními povinnostmi nebo činnosti spojené s nezbytnými životními procesy (jídlo, spánek, hygiena atp.). Tuto představu lze popsat definicí z pedagogického slovníku, kde se dočteme, že je to čas, se kterým může jedinec *„...nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“* (Průcha, Walterová, Mareš, 2008, s. 274). V publikacích věnujících se problematice volného času jsou uvedeny i jiné výstižné definice např. *„čas, ve kterém se můžeme věnovat činnostem, které máme rádi, baví nás, přinášejí radost a uvolnění, chceme a můžeme je dělat.“* (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 66).

Děti mají volného času po skončení vyučování a určených domácích povinností v rodině, kde žijí, více. Je velice důležité naučit je správnému hospodaření s volným časem a umožnit jim rozhodnutí, jakou činností volný čas budou rády vyplňovat. Při tomto vývoji dětí je opět nezastupitelný vliv výchovy v rodině a její příklad. Rodina však není jediná. Další vliv na vývoj dětských zájmů má škola, pedagogové, kamarádi, ale také reklama, knihy, časopisy, televize a mnohé další. Vzhledem k tomu, že ne

všechny vlivy působící na dítě jsou žádoucí, je důležité na děti pozitivně výchovně působit. Výchova ke správnému a aktivnímu využití volného času u dětí je plně v rukou rodiny. Ta však z časových, odborných či materiálních důvodů nedokáže plně zabezpečit toto výchovné ovlivňování volného času. V jejím úsilí jí pomáhají různá zařízení (Pávková et al., 2008). Nejčastěji se rodiny s dětmi při řešení problematiky volného času dětí setkávají se školními družinami a se středisky pro volný čas dětí a mládeže (domy dětí a mládeže, stanice zájmových činností). Dále do této skupiny zařízení patří např. základní umělecké školy, jazykové školy, tělovýchovné a sportovní organizace.

Důležitost pedagogického ovlivňování volného času dětí dokazuje rozšíření rizikového chování ve společnosti u všech věkových kategorií lidské populace. U dětí, které si neosvojí správné návyky jak aktivně využívat svůj volný čas, hrozí zvýšené riziko rozvoje negativního chování. Takové děti bez zájmu snadno podlehnou a nechají se ovlivnit negativními vlivy z jejich okolí. V případě, že se u dětí rozvine rizikové chování různých forem, je velká pravděpodobnost, že bez včasného a především účinného zásahu rodiny, školy a různých odborníků se toto rizikové chování negativně rozvine s dítětem a nabude na závažnosti. Jedinec si ho nese s sebou do dospělosti celý život, kdy je již změna chování a náprava daleko obtížnější a náročnější. Takový jedinec svým jednáním ohrožují nejen sebe, ale i celou společnost, ve které žijí. Je proto velice důležité, snadnější a méně náročnější rizikovým projevům chování u dětí včas předcházet vhodnou prevencí než později toto chování řešit. *„Historické zkušenosti i zkušenosti ze zahraničí potvrzují, že prevence je ve výchově účinnější a také podstatně levnější než náprava chyb a převýchova. A právě kvalitní výchova dětí ve volném čase má výrazný preventivní význam.“* (Pávková et al., 2008, s. 14).

Za velmi vhodnou a účinnou prevencí rizikových projevů chování u dětí považují vhodně zvolené volnočasové aktivity za účasti dětí, jejich rodičů, prarodičů a školy. Při nich se do prevence zapojí nejdůležitější činitelé výchovy dětí.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit zájem rodičů dětí navštěvujících 1. stupeň základní školy o spolupráci se školou v rámci nespécifické primární prevence rizikového chování dětí prostřednictvím společných volnočasových aktivit rodin a školy, organizovaných školou.

2.1.1 Dílčí cíl

Dílčím cílem bylo sestavit na základě výzkumného šetření modelový program společných volnočasových aktivit, který by mohl být využit při tvorbě minimálního preventivního programu na základní škole.

2.1.2 Hypotéza

Předpokládám, že rodiče dětí navštěvujících 1. stupeň základní školy mají zájem o spolupráci se školou v rámci prevence rizikového chování prostřednictvím společných volnočasových aktivit rodin a školy.

Pro potvrzení či vyvrácení hypotézy jsem stanovila následující výzkumné otázky:

2.1.3 Výzkumné otázky

1. Co považují rodiče za rizikové projevy chování u dětí?
2. Jakými konkrétními projevy rizikového chování jsou děti ohroženy (z pohledu rodičů)?
3. Projevují rodiče zájem o realizaci společných volnočasových aktivit pro členy rodiny, a pedagogické pracovníky organizované školou?
4. Jaké zaměření společných volnočasových aktivit rodiče preferují?

2.2 Metodika

2.2.1 Charakteristika zkoumaného souboru

Zkoumaný soubor sestával ze 113 rodin, jejichž děti navštěvují 1. stupeň Základní školy Kamenice v okrese Praha – východ.

V souboru oslovených rodin bylo zastoupeno 93 žen (matek). Mužů (otců) bylo 18. Ve dvou případech se šetření zúčastnili oba rodiče společně (2 rodiny)

Zaměstnání rodičů (jednoho nebo obou rodičů) zkoumaného souboru bylo buď v místě jejich bydliště, nebo rodiče dojížděli za prací do okolních obcí, do Prahy nebo Benešova. Další část respondentů čerpala v době výzkumného šetření mateřskou či rodičovskou dovolenou. Rodiny, ve kterých bylo prováděno výzkumné šetření, vychovávaly děti v počtu od jednoho do tří.

Základní škola Kamenice a bydliště dětí navštěvujících tuto školu se nachází přibližně 20 km od hlavního města Prahy a asi 20 km od města Benešov u Prahy. Vzhledem k blízkosti obce Kamenice od hlavního města Prahy a Benešova mají děti z rodin žijících v obci Kamenice i v přilehlých obcích možnost účastnit se volnočasových aktivit v místě bydliště, ale také ve výše uvedených městech.

2.2.2 Charakteristika užití metody

Pro výzkumné šetření jsem vytvořila a následně použila nestandardizovaný dotazník (příloha č. 1) zaměřený na informovanost rodičů o rizikovém chování dětí a na zájem rodičů účastnit se volnočasových aktivit společně s pedagogickými pracovníky. Dotazník byl rozdělen na dvě části.

Část A sestávala ze 4 otázek zaměřených na zmapování informovanosti rodičů o rizikovém chování dětí a o jeho vhodné prevenci z pohledu rodičů. Rodiče měli též možnost sdělit, zda bylo jejich dítě ohroženo rizikovým chováním, popřípadě jakým.

Část B obsahovala 7 otázek ke zjištění konkrétních informací: k možnostem realizace společných volnočasových aktivit za účasti rodin a škol, zda by rodiče takové aktivity organizované školou přivítali a účastnili se jich, z jakých důvodů ano či ne, jaký vidí konkrétní přínos takových preventivních aktivit. V souladu s dílčím cílem a výstupem bakalářské práce byly důležité otázky typu, na jaké činnosti by měly být

volnočasové aktivity zaměřeny, který den, v jakou hodinu by se měly uskutečnit tak, aby mohl být vytvořen modelový program společných volnočasových aktivit.

Klady byly jak uzavřené, tak otevřené otázky. V uzavřených otázkách s možností odpovědi ano, ne, nevím rodiče vybírali jednu možnost. V otázkách s nabízenými variantami odpovědi mohli respondenti vybrat jednu nebo více možností. Otevřené otázky rodičům umožnily širokou možnost vyjádření svého názoru na danou problematiku.

Se získanými informacemi jsem pracovala v souladu s etickými principy vědecké práce, zachovávala plnou anonymitu respondentů. Dotazníkové šetření probíhalo jako anonymní.

2.2.3 Postup výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo v období od 17.01.2011 do 31.01.2011. Dotazník byl distribuován rodičům či zákonným zástupcům dětí navštěvujících 1. stupeň Základní školy Kamenice, kde pracuji ve školní družině. Předáván byl s průvodním dopisem (příloha č. 2) a s vratnou obálkou. Vyplněný dotazník měli rodiče možnost doručit zpět na mé pracoviště.

Tuto formu distribuce dotazníku jsem považovala za nejvýhodnější. Vybrala jsem ji po zvážení ostatních variant, které se jeví jako problematické: distribuce poštou na adresu rodičů narážela na možnost reakce rodičů či kohokoli jiného, že došlo ke zneužití důvěrných údajů z matriky školy; distribuce elektronickou poštou zase neumožňovala anonymitu zúčastněných rodičů ve výzkumném šetření, protože každá odpovědní elektronická pošta obsahuje i e-mailovou adresu odesílatele.

V rámci výzkumného šetření jsem oslovila prostřednictvím průvodního dopisu s dotazníkem celkem 246 rodin. Rozdala jsem 246 dotazníků. Každá rodina, která měla dítě na 1. stupni ZŠ Kamenice, obdržela dotazník. Z tohoto celkového počtu se vrátilo celkem 113 dotazníků, tj. 46%.

Vyhodnocení a zpracování vyplněných dotazníků bylo časově náročné i z důvodu otevřených otázek, kde rodiče měli možnost vlastního vyjádření. Aby bylo možno tyto otevřené otázky zpracovat, byly odpovědi mající společné rysy agregovány do skupin.

2.2.4 Výsledky a diskuse

Jednotlivé otázky dotazníku vyhodnocuji kvantitativně. Pro přehlednost jsou zpracovány do tabulek. Číslo uvedené u jednotlivých variant odpovědí vyjadřuje počet rodičů, kteří tuto variantu odpovědi zvolili.⁴ Procentuální vyjádření odpovědí rodičů nemohu uvést z důvodu, že rodiče u jednotlivých otázek měli možnost uvést pro lepší vyjádření svého názoru více variant odpovědí než jednu. Výsledky některých otázek jsem pro názornost zpracovala graficky.

Část A

Otázka č. 1 Jaké projevy chování u dětí a mládeže považujete za rizikové?

Tabulka č. 1 Rizikové projevy chování u dětí a mládeže z pohledu rodičů

Jaké projevy chování u dětí a mládeže považujete za rizikové?			
Šikana, agresivita a násilí	92	Hrubé a vulgární chování	12
Návykové látky (alkohol, omamné a psychotropní látky)	39	Záškoláctví	10
Kriminalita a vandalismus	30	Rasová a jiná diskriminace	9
Kouření tabákových výrobků	28	Lhaní	8
Nedostatečná výchova (rodina, škola, společnost)	24	Média, virtuální drogy	6
Nevhodná náplň volného času	16	Sebepoškozování	1

---

⁴ Při popisu tabulek nebo grafů uvádím v závorkách číslo vyjadřující počet odpovědí respondentů.

Graf č. 1 Rizikové projevy chování u dětí a mládeže z pohledu rodičů

Dotázaní rodiče nejčastěji považují za rizikové projevy chování u dětí a mládeže šikanu, agresivitu a násilí. Uvedlo ji celkem 92 rodičů. Na druhém místě byly uvedeny návykové látky (39). Dále následuje kriminalita a vandalismus (30) kouření tabákových výrobků (28), nedostatečná výchova - rodina, škola, společnost (24); nevhodná náplň volného času (16), hrubé a vulgární chování (12), záškoláctví (10), rasová a jiná diskriminace (9), lhaní (8); média, virtuální drogy (6) a sebepoškozování (1).

Z odpovědí na otázku č. 1 je patrné, že rodiče dětí navštěvujících 1. stupeň základní školy mají dobrou představu o rizikových projevech chování u dětí a mládeže. Nejvíce dotazovaných uvedlo šikanu, agresivitu a násilí, což jsou projevy rizikového chování, uváděné v odborné literatuře (např. Pávková et al., 2008) nebo ve Strategii prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže (Strategie MŠMT 2009 – 2012). Rodiče k rizikovým projevům dále řadí nedostatečnou výchovu, nevhodnou náplň volného času, lhaní, hrubé a vulgární chování. Tyto projevy nebývají specificky vymezeny v klasických zdrojích, ale některé (např. lhaní), mohou být řazeny k tzv. sociálně patologickým jevům.

Výsledek, kdy rodiče uvádějí šikanu, agresivitu a násilí na předním místě může souviset s informovaností z médií (např. z televize, články v časopisech, odborně

popularizační literatura). Překvapující je zjištění, že kouření tabákových výrobků nepovažuje mnoho rodičů za rizikové chování. Kouření cigaret zkouší děti již na 1. stupni základní školy (Kastnerová, 2008). Lze předpokládat, že tento problém rodiče méně často uváděli i z hlediska vysoké společenské tolerance tohoto rizikového chování a z důvodu podceňování zdravotních následků kouření, které se projevují pomalu a nejsou vidět (Nešpor, Csémy, 1995). Je možné, že větší tolerance ke kouření cigaret u dotazovaných rodičů je z důvodu, že sami mohou být kuřáky, což však nebylo dotazníkovým šetřením zjišťováno.

Otázka č. 2 Co považujete za vhodnou primární prevenci rizikových projevů chování u dětí a mládeže?

U této otázky jsem odpovědi rodičů rozdělila podle obsahu (podobných rysů, charakteristik) do tří následujících skupin možností prevence vztahující se: k rodině, ke škole a k volnému času. Počty odpovědí na tuto otázku byly u každého respondenta rozdílné a převážně zasahovaly do více skupin základního členění. Z tohoto důvodu jsem základní skupiny rozdělila i na podskupiny (viz Tabulka č. 2 Primární prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže z pohledu rodičů)

Tabulka č. 2 Primární prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže
z pohledu rodičů

Co považujete za vhodnou primární prevenci rizikových projevů chování u dětí a mládeže?		
Rodina	- zájem o dítě	47
	- výchova	35
	- zájem o dítě (co se děje ve škole)	13
	- dostatek času na dítě	9
Škola	- přednášky, besedy - preventivní program	22
	- komunikace pedagog x žák	18
	- účinná výchovná opatření, stanovení hranic chování	12
	- spolupráce školy a rodičů	10
	- pozitivní vzory	7
	- vztahy mezi dětmi	5
	- spolupráce s odborníky	4
Volný čas	- zájmové kroužky	37
	- sport	18
	- kultura	1
	- omezení televize a počítače	1

Rodina: jako účinnou prevenci respondenti uvedli na prvním místě zájem rodičů o dítě (47), na druhém místě výchovu (35), dále zájem o dítě - co se děje ve škole (13) odpovědi a dostatek času na dítě (9).

Škola: na prvním místě se umístily besedy, přednášky, informovanost dětí o problémech, diskuse tj. preventivní program školy (22). Respondenti považují za účinnou prevenci též kvalitní komunikaci mezi pedagogem a žáky školy (18). Jako další

prevenci uváděli účinná výchovná opatření, stanovení hranic chování (12), spolupráci školy a rodičů (10), pozitivní vzory (7), vztahy mezi dětmi (5), spolupráce s odborníky (4).

Volný čas: u této skupiny považují rodiče za vhodnou prevenci rizikového chování nejčastěji zájmové kroužky dětí (37), sport (18). Na dalším místě je kultura (1) a omezení televize a počítače (1).

Mezi třemi skupinami vhodné prevence z pohledu rodičů, po součtu odpovědí jednotlivých podskupin, je na prvním místě rodina (104), za ní škola (66) a na třetím místě volný čas (57). Výzkum potvrdil můj předpoklad plynoucí z mé pedagogické praxe (empirie), odborné literatury či výzkumů např. J. Pávková (2008), že tři oblasti vhodné primární prevence (volný čas, rodina a škola) mají přibližně stejnou nezastupitelnou důležitost v oblasti prevence rizikového chování. Největší důraz přikládám rodinné výchově a zpracované výsledky odpovědí mé předpoklady potvrdily.

Účinnou prevencí ve skupině rodina respondenti uvedli zájem rodičů o dítě. Tento názor odpovídá i mému dlouholetému zkušenostem, kdy v rodině se zájmem o děti se rizikové projevy chování projevují méně než v rodinách, kdy není na prvním místě zájem o dítě a jeho výchovu. Výsledky jsou plně v souladu s výzkumy řady odborníků na výchovu a vzdělávání dětí. Všechny uvedené podskupiny považuji za velice důležité a přínosné pro správný vývoj a zrání dítěte. Rodina dle mého názoru dává dítěti důležité základy všeho, co v životě potřebuje.

Důležitý bod u skupiny škola, a to spolupráci rodiny a školy, považují rodiče za potřebnou. Ve výchově není nic osamotněné a komunikace rodiny a školy je důležitým článkem při předcházení či řešení problémů týkajících se rizikového chování.

U volného času rodiče upřednostňují zájmové kroužky. Tento fakt není ničím překvapujícím, protože v dnešní době se stalo módou a je též považováno za určitý standart, že děti navštěvují velké množství zájmových kroužků různého zaměření mnohdy pouze podle výběru rodičů. Dle mého názoru, množství kroužků ještě nevypovídá o kvalitně stráveném volném čase dětí. Domnívám se, že k tomu, aby zájmový kroužek plnil preventivní funkci je velice důležité, vybírat jej v první řadě na základě přání a zájmu dítěte.

Otázka č. 3 Domníváte se, že Vaše dítě bylo přímo ohroženo rizikovým chováním?

Tabulka č. 3 Ohrožení dětí rizikovým chováním

Domníváte se, že Vaše dítě bylo přímo ohroženo rizikovým chováním?	
Ano	33
Ne	61
Nevím	19

Rodiče (33, tj. 29%)⁵ uvedli, že jejich dítě bylo přímo ohroženo rizikovým chováním, 61 rodič (54%) uvedl, že se jejich děti s rizikovým chováním nesetkaly, 19 rodičů (17%) uvedlo variantu, že neví. V odpovědích na tuto otázku týkajících se ohrožením dětí rizikovým chováním se dá vyčíst, že rizikové projevy chování se u dětí mladšího školního věku již vyskytují. Co považuji za vážný problém, je počet dětí, které se s tímto chováním již přímo setkaly.

U skupiny rodičů, kteří uvedli variantu odpovědi „nevím“, se domnívám, že může jít o rodiče, kteří se s rizikovými projevy chování přímo nesetkali, ale ví, že se v jejich okolí vyskytují a mají obavy z toho, aby nezasáhly jejich děti. Druhou možností je, že rodiče nedokážou sami posoudit, zda některé projevy chování již mají charakter rizikových projevů nebo zda se jen jedná např. o běžné dětské bitky.

Otázka č. 4 Jakým rizikovým chováním bylo Vaše dítě osobně ohroženo?

Na tuto otázku odpovídali pouze rodiče, kteří kladně odpověděli na otázku č. 3.

U této otázky jsem při její tvorbě do variant možných odpovědí vybrala takové oblasti rizikového chování, na něž respondenti výzkumného šetření (rodiče, děti) mohou odpovídat „pravdivě“ – bez vnitřního omezení. Oblasti rizikového chování, které by

---

⁵ Ve vyhodnocení odpovědí na otázku č. 5 uvádím procentuální vyjádření odpovědí z důvodu, že jde o vysoké zastoupení – 1/3 dětí rodin zkoumaného souboru, které se setkala přímo s rizikovým chováním.

směřovaly ke zjištění jejich vlastního selhání výchovy v rodině (např. domácího násilí, sexuálního zneužívání), nebyly v nabízených variantách uvedeny. Dále jsem při výběru variant odpovědí zohlednila pravděpodobnost častějšího výskytu rizikového chování u této věkové kategorie dětí.

Tabulka č. 4 Ohrožení dětí rizikovým chováním - konkrétní oblast

Jakým rizikovým chováním bylo Vaše dítě osobně ohroženo?	
Šikana a násilí	30
Kouření tabákových výrobků	8
Návykové látky (alkohol, omamné a psychotropní látky)	4
Kriminalita a vandalismus	3
Záškoláctví	1
Jiné	3

Graf č. 2 Ohrožení dětí rizikovým chováním - konkrétní oblast

Z Tabulky č. 4 Ohrožení dětí rizikovým chováním - konkrétní oblast a z Grafu č. 2 Ohrožení dětí rizikovým chováním - konkrétní oblast je zřejmé, že na prvním místě rodiče uvedli šikanu a násilí (30), kouření tabákových výrobků (8), návykové látky (4), kriminalitu a vandalismus (3), záškoláctví (1) a jiné (3).

Výsledky potvrzují trend ve společnosti, a to stoupající agresivitu a násilí projevující se též šikanováním. M. Kolář (2005) nebo P. Říčan (1995) uvádějí, že šikana je všudypřítomná, vyskytuje se ve všech typech škol. Výsledky v tomto šetření v rodinách odpovídají realitě, tedy trendu i dalším výzkumům.

Část B

Otázka č. 5 Zúčastnil (a) bych se společně s dětmi školou organizovaných volnočasových aktivit pro děti?

Tabulka č. 5 Zájem rodičů o účast na společných volnočasových aktivitách

Zúčastnil (a) bych se společně s dětmi školou organizovaných volnočasových aktivit pro děti?	
Ano	74
Ne	11
Nevím	28

Z odpovědí vyplývá, že velká většina rodičů (74) má zájem o společné volnočasové aktivity pro členy rodiny a školu. 28 dotazovaných rodičů neví, zda by se zúčastnili a 11 rodičů by se nezúčastnilo.

Vysoký zájem o společné volnočasové aktivity pro členy rodiny a školu mohou využít metodici prevence, výchovní poradci a pedagogové při tvorbě minimálního preventivního programu. Společné volnočasové aktivity lze zahrnout jako nespecifickou primární prevenci pro 1. stupeň základní školy.

Tyto aktivity mají na našich školách oproti zahraničí zatím malou tradici. Zastávám názor, že k úspěšné a účinné realizaci MPP na školách je nezbytné rozvíjet pozitivní aktivity dětí, rodičů a školy, na základě opravdového zájmu rodičů o aktivní trávení volného času jejich dětí ve spolupráci se školou.

Otázka č. 6 Uveďte důvody Vaší účasti, popřípadě neúčasti na školou organizovaných volnočasových aktivitách pro děti?

Při hodnocení této otázky jsem varianty odpovědí pro důvody účasti a důvody neúčasti na školou organizovaných volnočasových aktivitách spojila ve skupiny, do nichž jsem zařadila odpovědi podobného významu.

Tabulka č. 6 Důvody účasti a důvody neúčasti rodičů na společných volnočasových aktivitách

Uveďte důvody Vaší účasti, popřípadě neúčasti na školou organizovaných volnočasových aktivitách pro děti?		
Důvody účasti	- vzájemné poznávání mimo školu (pedagog x rodič x dítě)	44
	- společné prožitky s dítětem, posílení vztahů (rodič x dítě)	33
	- spolupráce školy a rodičů, poz. vzory, jednotné vých. působení	10
	- zajímavost, atraktivita aktivit	10
	- dostatek času	7
	- zájem o práci s dětmi	5
	- prevence rizikového chování	2
	- pozitivní zkušenost z mateřské školy	1
Důvody neúčasti	- nedostatek času	25
	- dostatek vlastních rodinných aktivit	8
	- sociální situace, samoživitelé	6
	- vytíženost dítěte v zájmových kroužcích	2

Ve variantách odpovědí pro účast rodičů na společných aktivitách pro členy rodin a školu převažovaly zejména důvody vzájemného poznávání mimo školu všech zúčastněných (pedagog x rodič x dítě) – 44 odpovědí, společné prožitky s dítětem, posílení vztahů (rodič x dítě) – 33 odpovědí. Dále následovala spolupráce školy a rodičů, pozitivní vzory, jednotné výchovné působení (10), zajímavost, atraktivita aktivit (10), dostatek času (7), zájem o práci s dětmi (5), prevence rizikového chování (2) a pozitivní zkušenost z mateřské školy (1).

Jakožto dominantní důvod neúčasti se projevil nedostatek času (25), dostatek vlastních rodinných aktivit (8), sociální situace, situace samoživitelů (6) a vytíženost dítěte v zájmových kroužcích (2).

Rodiče vyjadřují zájem poznat pedagogy a spolužáky svých dětí, protože s nimi jejich děti tráví velkou část dne, a tak na ně významně působí. O vzájemném působení ve výchově dětí psal např. dětský psycholog Zdeněk Matějček ve svých knihách „...výchova je mnohotvárný, složitý vzájemný vztah, v němž není jeden dárce a jeden obdarovaný, ale kde se myšlení a jednání každého vzájemně podmiňují a ovlivňují.“ (Matějček, 2000, s. 25).

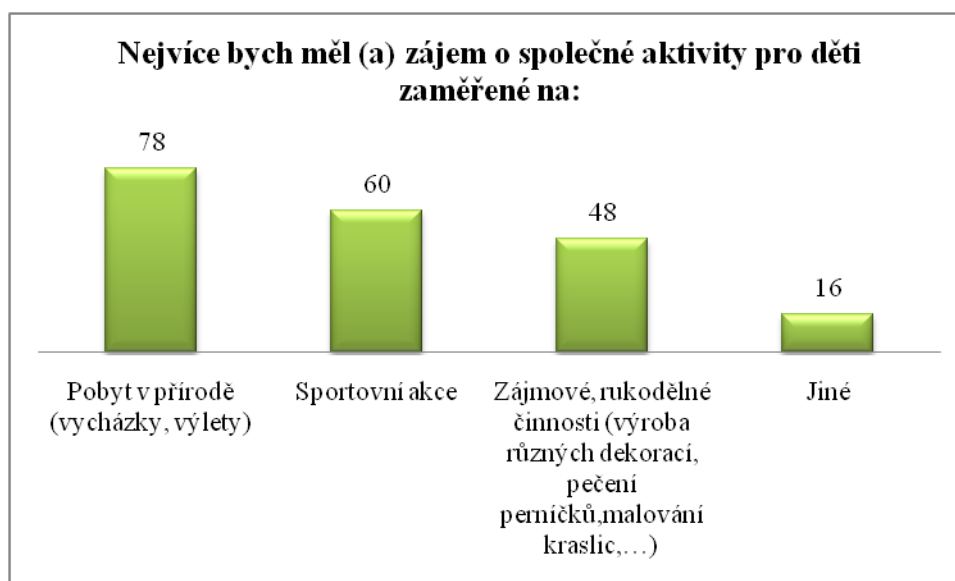
Nedostatek času jako dominantní důvod pro neúčast může být spjat s důvodem, že rodič je pracovně vytížen v pracovních dnech. U aktivit konaných o víkend se domnívám, že je nejen v zájmu dítěte i rodičů nalézt čas ke společným činnostem v rodině, ale je možné věnovat ho i jiným aktivitám dítěte konaných mimo rodinu, např. školou organizovaných aktivit.

Otázka č. 7 Nejvíce bych měl (a) zájem o společné aktivity pro děti zaměřené na:

Tabulka č. 7 Zaměření společných aktivit

Nejvíce bych měl (a) zájem o společné aktivity pro děti zaměřené na:	
Pobyt v přírodě (vycházky, výlety)	78
Sportovní akce	60
Zájmové, rukodělné činnosti (výroba různých dekorací, pečení perníčků, malování kraslic,...)	48
Jiné	16

Graf č. 3 Zaměření společných aktivit

Rodiče upřednostňují na prvním místě pobyt v přírodě (vycházky, výlety) - 78 odpovědí, sportovní akce (60). Následovaly zájmové rukodělné činnosti (výroba různých dekorací, pečení perníčků, malování kraslic,...) - 48 odpovědí, jiné (16).

Společné aktivity pro děti zaměřené na pobyt v přírodě jsou nejžádanějším zaměřením těchto aktivit v odpovědích zkoumaného souboru. V dnešní přetechizované a uspěchané společnosti jsou činnosti v přírodě využívány jako forma relaxace a odpočinku pro všechny věkové kategorie. Tuto formu relaxace podporuje i umístění

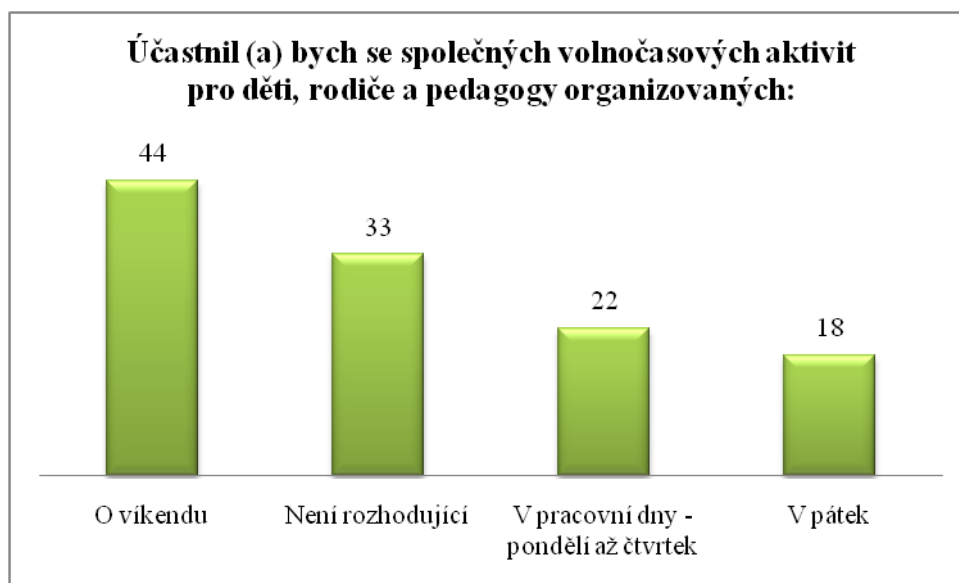
obce v oblasti krásné přírody Benešovské pahorkatiny. Taktéž projevový velký zájem o zaměření na sportovní aktivity je v dnešní době pochopitelný z důvodu přirozené potřeby aktivního pohybu lidí. U varianty odpovědi „jiné“ byly rodiči uvedeny též zajímavé náměty na činnosti, jako např. pátrání po historii místa, kde žijí, jezdeckví, zkrášlování školy a okolí.

Otázka č. 8 Účastnil (a) bych se společných volnočasových aktivit pro děti, rodiče a pedagogy organizovaných:

Tabulka č. 8 Zájem o účast na společných volnočasových aktivitách – den v týdnu

Účastnil (a) bych se společných volnočasových aktivit pro děti, rodiče a pedagogy organizovaných:	
O víkendu	44
Není rozhodující	33
V pracovní dny - pondělí až čtvrtek	22
V pátek	18

Graf č. 4 Zájem o účast na společných volnočasových aktivitách – den v týdnu

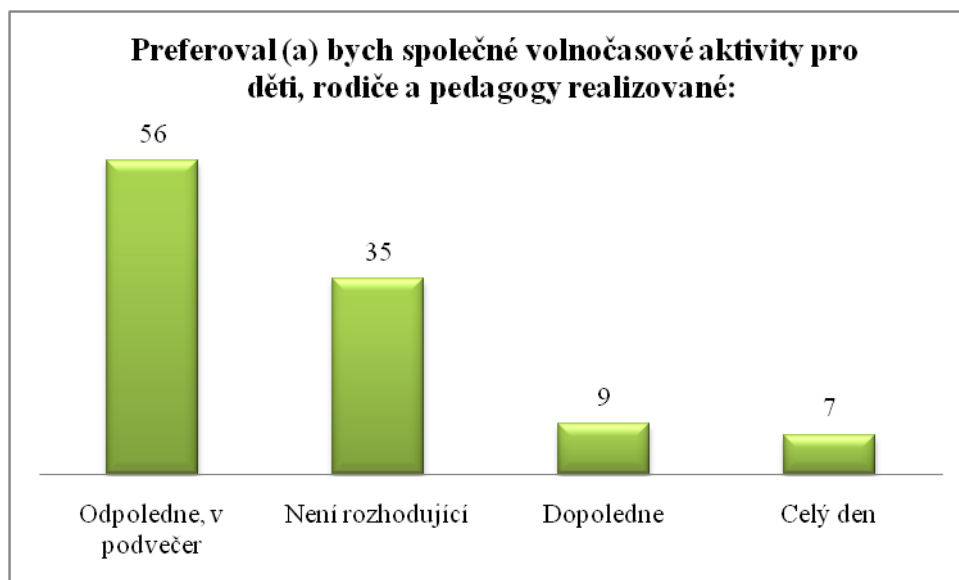
Dotazovaní rodiče upřednostňují jako nejvhodnější zařazení společných volnočasových aktivit pro členy rodin a školu o víkendu (44), pro 33 rodičů není den v týdnu rozhodující, 22 dotazovaných rodičů se vyjádřilo pro pořádání aktivit v rozmezí pondělí až čtvrtek a 18 rodičů pro konání v pátek.

Otázka č. 9 Preferoval (a) bych společné volnočasové aktivity pro děti, rodiče a pedagogy realizované:

Tabulka č. 9 Zájem o účast na společných volnočasových aktivitách - části dne

Preferoval (a) bych společné volnočasové aktivity pro děti, rodiče a pedagogy realizované:	
Odpoledne, v podvečer	56
Není rozhodující	35
Dopoledne	9
Celý den	7

Graf č. 5 Zájem o účast na společných volnočasových aktivitách - části dne

Časové zařazení pro realizaci společných aktivit je pro 56 dotazovaných rodičů nejvýhodnější odpoledne a v podvečer, pro 35 dotazovaných není část dne rozhodující a 9 rodičů se vyjádřilo pro zařazení aktivit dopoledne. Pro tuto variantu se vyjadřovali z dotazovaných rodičů ti, kteří pracují ve směnném provozu, popřípadě rodiče, kteří jsou v současné době na mateřské či rodičovské dovolené. Variantu odpovědi o zařazení společných aktivit na celý den vybralo 7 rodičů.

Z vyhodnocení otázek č. 8 a č. 9 se jeví jako nejvýhodnější zařazení společných volnočasových aktivit pro rodiny a školu na jeden den z víkendu, a to v odpoledních hodinách. Časové zařazení v tyto dny a v odpoledních hodinách souvisí pravděpodobně s pracovními povinnostmi rodičů. O víkendu mají možnost věnovat více času svým dětem, a to i formou školou organizovaných společných aktivit již výše zmiňovaných.

Otázka č. 10 Chtěl (a) bych se aktivně podílet na organizaci a realizaci společných volnočasových aktivit pro děti, rodiče a pedagogy?

Tabulka č. 10 Zájem rodičů na organizaci společných volnočasových aktivit

Chtěl (a) bych se aktivně podílet na organizaci a realizaci společných volnočasových aktivit pro děti, rodiče a pedagogy?	
Ano	24
Ne	33
Nevím	52

Největší počet dotazovaných rodičů (52) neví, zda by chtěli pomáhat při organizaci společných volnočasových aktivit pro členy rodin a školu, 33 rodičů aktivní pomoc při organizaci nepreferuje. Aktivně se podílet na organizaci aktivit by chtělo 24 rodičů.

Domnívám se, že většina rodičů nemá zkušenosti s organizováním volnočasových aktivit ani s prací s dětským kolektivem. Domnívám se také, že při úspěšné organizaci společných aktivit by případná pomoc rodičů byla dostačující a mnozí rodiče by se dle

mého názoru k této organizaci aktivit spontánně přidali přímo na konkrétní akci a po určitých zkušenostech by pomáhali i s přípravami akcí.

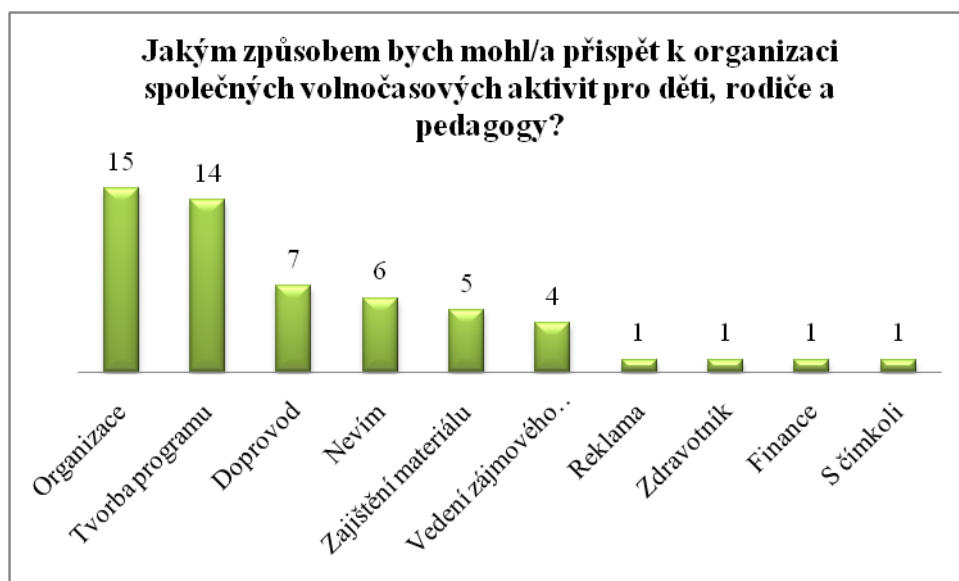
Otázka č. 11 Jakým způsobem bych mohl/a přispět k organizaci společných volnočasových aktivit pro děti, rodiče a pedagogy?

Na tuto otázku odpovídali pouze rodiče, kteří kladně odpověděli na otázku č. 10.

Tabulka č. 11 Způsob pomoci rodičů při organizaci společných volnočasových aktivit

Jakým způsobem bych mohl/a přispět k organizaci společných volnočasových aktivit pro děti, rodiče a pedagogy?			
Organizace	15	Vedení zájmového kroužku	4
Tvorba programu	14	Reklama	1
Doprovod	7	Zdravotník	1
Nevím	6	Finance	1
Zajištění materiálu	5	S čímkoli	1

Graf č. 6 Způsob pomoci rodičů při organizaci společných volnočasových aktivit

Nejvíce dotazovaných rodičů by bylo ochotno pomáhat s organizováním společných akcí odpovědí (15), s tvorbou programu (14). Formu doprovodu nabízí 7 rodičů. Mezi další varianty odpovědí se řadí vedení zájmového kroužku (4), reklama, zdravotník, finance a s čímkoli získaly každá po 1 odpovědi. Několik rodičů (6) by rádo s organizováním společných volnočasových aktivit pomohlo, ale neví, jakým způsobem.

Domnívám se, že forma pomoci rodičů při organizaci společných volnočasových aktivit pro členy rodin a školu by se v průběhu školního roku při jednotlivých akcích měnila dle potřeb konkrétní činnosti a dle možností či zkušeností rodičů. Považuji projevený zájem za důležitý opět pro metodika prevence, výchovného poradce a pedagogy při tvorbě MPP při nespecifické primární prevenci.

2.2.5 Závěr výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo zaměřeno na zjištění zájmu rodičů dětí základní školy (1. stupeň ZŠ) o účast na společných volnočasových aktivitách rodiny a školy, které by v součinnosti se školou mohli rodiče pomáhat spoluorganizovat. Tuto formu interakce bychom mohli považovat za nespecifickou primární prevenci rizikového chování dětí. V rámci tohoto cíle byla stanovena hypotéza s předpokladem, že rodiče dětí mají zájem o spolupráci se školou v podobě společných volnočasových aktivit rodin a školy. Dílčím cílem bylo sestavit na základě výzkumného šetření modelový program společných volnočasových aktivit, který by mohl být využit při tvorbě minimálního preventivního programu na základní škole.

Stanovila jsem si čtyři výzkumné otázky:

1. Co považují rodiče za rizikové projevy chování u dětí?
2. Jakými konkrétními projevy rizikového chování jsou děti ohroženy (z pohledu rodičů)?
3. Projevují rodiče zájem o realizaci společných volnočasových aktivit pro členy rodiny, a pedagogické pracovníky organizované školou?
4. Jaké zaměření společných volnočasových aktivit rodiče preferují?

Co považují rodiče za rizikové projevy chování u dětí?

K této výzkumné otázce se řadí výsledky z šetření z dotazníku - část A, otázka č. 1.

Rodiče dětí navštěvujících 1. stupeň základní školy do rizikových projevů chování u dětí a mládeže řadí především šikanu, agresivitu a násilí. Do kategorie rizikových projevů chování přiřazují např. oblasti: návykové látky, kriminalita a vandalismus, kouření tabákových výrobků, záškoláctví, rasová a jiná diskriminace, virtuální drogy.

Výsledky potvrzují, že rodiče dětí 1. stupně mají základní přehled o rizikových projevech chování u dětí a vnímají trend ve společnosti, a to stoupající agresivitu a násilí, projevující se též šikanováním.

Jakými konkrétními projevy rizikového chování jsou děti ohroženy (z pohledu rodičů)?

Na tuto výzkumnou otázku odpovídá v dotazníkovém šetření v – části A, v otázce č. 4.

Z pohledu rodičů se v popředí rizik pro jejich děti ocitají následující oblasti: šikana a násilí, kouření tabákových výrobků a návykové látky, kriminalita a vandalismus, záškoláctví.

Projevují rodiče zájem o realizaci společných volnočasových aktivit pro členy rodiny, a pedagogické pracovníky organizované školou?

K této výzkumné otázce se řadí výsledky dotazníkového šetření v - části B, v otázkách č. 5 a č. 6.

Z výsledků šetření vyplývá, že většina dotazovaných rodičů projevuje zájem o účast na společných volnočasových aktivitách pro členy rodiny a školu. Pro účast rodičů na společných volnočasových aktivitách převažovaly např. důvody s charakterem vzájemného poznávání, společných prožitků s dítětem, posílení vztahů rodiče a dítěte, spolupráce školy a rodičů, pozitivní vzory. Rodiče ve vyjádřeném zájmu poznat

pedagogy a spolužáky svých dětí potvrzují, že jsou důležitými a aktivními spolutvůrci výchovného procesu i mimo rodinu.

Jak jsem uvedla, zájem o společné volnočasové aktivity pro členy rodiny a školu je základem pro účinnost programů v rámci MPP. Jeví se, že bude významná odpovědnost metodiků prevence a výchovných poradců, včetně dalších pedagogických pracovníků, jaké společné volnočasové aktivity se ocitnou ve školním MPP jako forma nespecifické primární prevence. Vzhledem k malé tradici takovéto formy programů je významný fakt, že se rodiče o eventuální nabídky organizace společného času se školou nebrání. Je potřebné posilovat pozitivní aktivity dětí, rodičů a školy na základě opravdového zájmu rodičů.

Jaké zaměření společných volnočasových aktivit rodiče preferují?

Na tuto výzkumnou otázku odpovídá v dotazníkovém šetření v - části B, otázka č. 7.

Rodiče dětí ve zkoumaném souboru upřednostňují ve společných aktivitách pobyt v přírodě. Zaměření na sportovní aktivity ve formě aktivního pohybu se pro rodiny jeví účelné a příjemné v naplnění společného volného času. Ve společných volnočasových aktivitách vítají rodiče také možnost rukodělných a zájmových činností.

Zhodnocení hypotézy

Výsledky provedeného dotazníkového šetření potvrdily hypotézu, že rodiče dětí mají zájem o spolupráci se školou v rámci prevence rizikového chování dětí prostřednictvím společných volnočasových aktivit rodin a školy.

Na základě vyhodnocení dotazníkového šetření prostřednictvím odpovědí na výzkumné otázky se prokázalo, že lze považovat zájem rodičů o společné trávení volného času s dětmi a pedagogickými pracovníky za jednu z možných forem nespecifické primární prevence. Hypotéza byla potvrzena.

2.2.6 Modelový program společných volnočasových aktivit

Dílčím cílem bylo sestavit na základě výzkumného šetření modelový program společných volnočasových aktivit (příloha č. 3), který by mohl být využit při tvorbě minimálního preventivního programu na základní škole. Takový program je praktickým výstupem dotazníkového šetření a umožňuje naplnění cíle bakalářské práce – je tedy konkrétní formou nespecifické primární prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže.

ZÁVĚR

V bakalářské práci se zabývám možností nespécifické primární prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže formou společných volnočasových aktivit pro členy rodiny (dětí, rodiče) a pedagogické pracovníky školy, kterou dítě navštěvuje. Prostřednictvím dotazníkového šetření a vyhodnocením dat z tohoto šetření byla potvrzena hypotéza, že rodiče projevují zájem o společné trávení volného času společně se svými dětmi a pedagogy školy.

Rodiče očekávají, že se prostřednictvím těchto aktivit posílí vzájemné vztahy mezi nimi a jejich dětmi, což je velmi důležité pro současnou i budoucí výchovu dítěte v rodině a pro vzájemné pochopení potřeb jednotlivých členů rodiny. Společně strávené chvíle přináší obohacení vztahů všem členům rodiny a zlepšují jejich vzájemnou komunikaci.

Pozitivní posílení vztahů předpokládají rodiče též ve vztazích se školou, kterou jejich dítě navštěvuje. Očekávají zejména zlepšení komunikace s pedagogickými pracovníky jejich dětí, což by jim mohl umožnit právě společně strávený volný čas, kdy se účastníci aktivit poznávají v neformálním prostředí a umožňuje jim jinak strávený čas s možností společných zážitků. Děti (žáci) mohou vnímat rodičovské autority i pedagogy v jiných podmínkách za jejich vhodného modelového chování, což je součástí nespécifické primární prevence. Rodiče dětí ve zkoumaném souboru upřednostňují ve společných aktivitách pobyt v přírodě, sportovní aktivity ve formě aktivního pohybu, možnost rukodělných a zájmových činností.

Z výsledků dotazníkového šetření dále vyplývá, že rodiče dětí navštěvujících 1. stupeň základní školy si uvědomují případnou možnost ohrožení jejich dětí rizikovými projevy chování, mají základní přehled o rizikových projevech chování u dětí a vnímají trend ve společnosti, a to stoupající agresivitu a násilí, projevující se též šikanováním. Mají obavu z těchto jevů ve společnosti a upozorňují na častější šikanu mezi dětmi i v dětských kolektivech. Ohrožení svých dětí pociťují nejvíce právě touto formou rizikového chování, dále pak kouřením tabákových výrobků a návykovými látkami, kriminalitou a vandalismem, záškoláctvím, rasovou a jinou diskriminací, virtuálními drogami.

Rodiče projevili svůj zájem o realizaci společných volnočasových aktivit pro členy rodin a školu v rámci nespecifické primární prevence na základní škole. Zájem rodičů má možnost využít metodik prevence s výchovným poradcem a ostatními pedagogy při tvorbě minimálního preventivního programu školy a tyto společné volnočasové aktivity do něj zahrnout mezi ostatní akce zaměřené na prevenci rizikových projevů chování. Pro účinnost takových programů by bylo vhodné využít zahraničních zkušeností, kde je tradice neformálních setkávání rodičů a školy bohatší než v České republice, kde se teprve tato forma spolupráce s rodiči rozvíjí i v oblasti tzv. klasického školství. V oblastech alternativních škol je společné trávení volného času rodičů, dětí a pedagogů širší. Využití opravdového zájmu rodičů o eventuální nabídky organizace společného času se školou, což je dotazníkovým šetřením prokázáno, je dobrým předpokladem pro to, aby se tato tradice posílila. K tomu by měli přistoupit se vstřícností pedagogičtí pracovníci. V této cílové skupině však nebylo šetření prováděno.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Literatura

DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky pro učitele a vychovatele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2004. 144 s. ISBN 80-7290-159-1.

ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. 2.vyd. Praha: Portál, 1997. 173 s. ISBN 80-7178-157-6.

FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: cesta k zastavení epidemie šikanování na školách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3.

Malá československá encyklopedie: sv.5. 1. vyd. Praha: Academia, 1987. 998 s. 76-0604-21-056-87.

MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?*. 5. vyd. Praha: Portál, 2000. 109 s. ISBN 80-7178-486-9.

NEŠPOR, K.; CSÉMY, L. *Alkohol, drogy a vaše děti: jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat, jak je zvládat*. 3. rozšíř. vyd. Praha: Sportpropag, 1995. 160 s.

PÁVKOVÁ, J., et al. *Pedagogika volného času*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2006. 272 s. ISBN 80-7178-944-5.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008. 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 94 s. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

Legislativa a dokumenty

Česko. MŠMT ČR. Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č.j. 20 006/2007-51. In *Věstník MŠMT*, sešit 11/2007, s. 2 – 12.

Česko. MŠMT ČR. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2009-2012, č.j. 37/2009-61, s. 1 - 17.

Česko. Parlament ČR. Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262-10324. ISSN 1211-1244.

Elektronické zdroje

Centrum pro výzkum veřejného mínění; Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [online]. 2002 [cit. 2011-03-15]. Naše společnost. Dostupné z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100089s_Koureni_alkohol.pdf>.

Kriminalita. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 12. 6. 2007, last modified on 25. 6. 2010 [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kriminalita>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [online]. 2010-09-21 [cit. 2011-03-15]. Prioritní oblasti primární prevence MŠMT. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/file/12254>>.

Pražské centrum primární prevence: Portál primární prevence rizikového chování v Praze [online]. 2008 [cit. 2011-03-15]. Záškoláctví. Dostupné z WWW: <<http://www.prevence-praha.cz/zaskolactvi>>.

SWOT. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 24. 11. 2006, last modified on 20. 2. 2011 [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/SWOT>>.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Dotazník

Příloha č. 2 - Průvodní dopis dotazníku

Příloha č. 3 – Modelový program společných volnočasových aktivit

Příloha č. 1 – Dotazník

(příloha k textu na straně č. 24)

Dotazník pro rodiče (zákonné zástupce) žáků 1. stupně základní školy.

Instrukce: Zakroužkujte, popřípadě doplňte odpověď.

Pohlaví: žena   x   muž

Počet dětí: 1   2   3 a více

Část A

1. Jaké projevy chování u dětí a mládeže považujete za rizikové?

---

2. Co považujete za vhodnou primární prevenci rizikových projevů chování u dětí a mládeže?

---

3. Domníváte se, že Vaše dítě bylo přímo ohroženo rizikovým chováním?

- a) Ano
- b) Ne

c) Nevím

4. Na tuto otázku odpovídejte pouze v případě kladné odpovědi v otázce č. 3.

Jakým rizikovým chování bylo Vaše dítě osobně ohroženo?

a) Šikana a násilí

b) Záškoláctví

c) Kouření tabákových výrobků

d) Návykové látky (alkohol, omamné a psychotropní látky)

e) Kriminalita a vandalismus

f) Jiné: _____

_____

Část B

5. Zúčastnil (a) bych se společně s dětmi školou organizovaných volnočasových aktivit pro děti?

a) Ano

b) Ne

c) Nevím

6. Uveďte důvody Vaší účasti, popřípadě neúčasti na školou organizovaných volnočasových aktivitách pro děti?

_____
_____

7. Nejvíce bych měl (a) zájem o společné aktivity pro děti zaměřené na:

a) Pobyt v přírodě (vycházky, výlety)

b) Sportovní činnosti

c) Zájmové, rukodělné činnosti (výroba různých dekorací, pečení perníčků, malování kraslic,...)

d) Jiné (uved'te jaké)

---

8. Účastnil (a) bych se společných volnočasových aktivit pro děti, rodiče a pedagogy organizovaných:

- a) V pracovní dny – pondělí až čtvrtek
- b) V pátek
- c) O víkendu
- d) Není rozhodující

9. Preferoval (a) bych společné volnočasové aktivity pro děti, rodiče a pedagogy realizované:

- a) Odpoledne, v podvečer
- b) Dopoledne
- c) Celý den
- d) Není rozhodující

10. Chtěl (a) bych se aktivně podílet na organizaci a realizaci společných volnočasových aktivit pro děti, rodiče a pedagogy?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

11. Na tuto otázku odpovídejte pouze v případě kladné odpovědi v otázce č. 10.
Jakým způsobem bych mohl/a přispět k organizaci společných volnočasových aktivit pro děti, rodiče a pedagogy?

Příloha č. 2 - Průvodní dopis dotazníku

(příloha k textu na straně č. 25)

Vážení rodiče,

studuji třetím rokem Pedagogickou fakultu na Univerzitě Karlově v Praze, obor vychovatelství. Závěrečnou bakalářskou práci zaměřuji na problematiku rizikových projevů chování u dětí a mládeže. Obracím se na Vás se žádostí o získání podkladů pro tuto práci s tématem „Program zaměřený na prevenci rizikových projevů chování u dětí a mládeže (sociálně patologických jevů)“. Prosím o vyplnění přiloženého dotazníku mapujícího možnosti spolupráce rodiny a školy v rámci prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže.

Se získanými daty bude nakládáno v souladu s etickými principy.

Vyplněný dotazník mi prosím předejte v přiložené obálce ve školní družině, případně na níže uvedenou adresu.

Prosím o jeho doručení do 31. 01. 2011.

Děkuji Vám za čas, který věnujete vyplnění přiloženého anonymního dotazníku.

Jiřina Procházková

Sídliště II 28

251 68 Kamenice

V Kamenici dne 15. 01. 2011

Příloha č. 3 – Modelový program společných volnočasových aktivit

(příloha k textu na straně č. 43)

Modelový program společné volnočasové aktivity pro rodiče, děti a pedagogické pracovníky – ZŠ Kamenice (pobyt v přírodě, poznávání okolí, péče o životní prostředí) „STUDÁNKOVÁ SOBOTA“

1. Oslovení zájemců o účast na programu a možnost pomoci realizovat program s pomocí rodičů letákem s následujícím obsahem:

Vážení rodiče,

s blížícím se jarem chystáme „STUDÁNKOVOU SOBOTU“. Budeme otvírat studánku, která se nachází kousek cesty za rybníkem jménem Mlýnský. Chtěli bychom Vám nabídnout nádherně strávené odpoledne společně s námi a Vašimi dětmi dne 21.5.2011 (Studánková sobota).

Až bude máje,

půjdeme do háje.

Co tam budeme dělati?

Studánečku kopati,

studánečku maličku,

aby měla vodičku.⁶

Abychom se mohli těšit z dobrodružství, které nás čeká, musíme mít s sebou dobrodruhy. Těmi byste mohli být Vy a Vaše děti. Přivítali bychom Vaši pomoc při

---

⁶ Úryvek z básně převzat z <http://www.crea.cz/wzs-dedina/pedagogika/jarni-slavnosti-otevirani-studanek>

organizování této akce v podobě přípravy dobrodružné stezky. Cesta ke studánce bude vedena po části turistické trasy Ringhofferova stezka. Na ní mohou na děti i dospělé čekat překvapení v podobě zábavných aktivit.

Prosíme rodiče,

kteří by chtěli pomáhat při organizaci této aktivity, aby se do 30.4.2011 nahlásili u paní Jiřiny Procházkové, vedoucí školní družiny ZŠ Kamenice. Ti, kteří se chtějí zúčastnit, prosím, aby paní Procházkové nahlásili, v kolika lidech s námi půjdou studánku otevírat ☺. Máte možnost přihlásit se i on-line přes webové stránky naší školy (aktuality - přihláška), kde najdete i podrobnosti ke „STUDÁNKOVÉ SOBOTĚ“. Svačinu a pití s sebou ☺.

Těšíme se na setkání s Vámi a Vaší rodinou.

Za školu Jiřina Procházková.

Leták (oslovovací dopis) bude vyvěšen na webových stránkách ZŠ Kamenice od 21.3.2011 ve složce Aktuality a na informačních nástěnkách školy. Zájemci budou mít možnost se přihlásit přes webové stránky školy nebo osobně u paní Jiřiny Procházkové.

2. Návrhy zábavných aktivit v modelovém programu „STUDÁNKOVÁ SOBOTA“

Škola nabízí:

- hod šiškou na cíl a poznávání stromů v lese, kde se schovávají lesní skřítki
- sestavení kamínkového hada
- závody v běhu dvojic v kategoriích: rodič a dítě

pedagog a dítě

rodič a pedagog

dítě a dítě

- poznávání jarních květin u luční víly
- pletení společného květinového věnečku pro studánkovou vílu

Rodiče nabízejí:

- doplní se dle návrhů rodičů.

3. Harmonogram dne „STUDÁNKOVÁ SOBOTA“

Sraz účastníků u základní školy v 13:00 hod. V doprovodu rodičů a pedagogů (předem určení zájemci) skupina vyrazí na Ringhofferovu stezku. Na ní již budou připraveny různé úkoly pro děti i dospělé a odměny pro děti. V konci stezky se účastníci shromáždí u studánky, vyčistí a zkrášlí její okolí, aby čistě a krásně pramenila a měla „čistou vodičku“. Na závěr děti vhodí květinový věneček do studánky. Předpokládaný konec akce je okolo 17:00 hod. u studánky.

4. Organizační schůzky ke „STUDÁNKOVÉ SOBOTĚ“

9.4.2011 ve školní družině ZŠ Kamenice v 17:00 hod. – zájemci o pomoc při organizaci

- rozdělení a naplánování základních úkolů pro realizaci akce (nápadů, odměny pro děti, zajištění pomůcek atp.)

30.4.2011 ve školní družině ZŠ Kamenice v 17:00 hod.

- kontrola úkolů z 9.4.2011
- přesné určení odpovědností při aktivitách spojených s realizací akce

5. Zhodnocení akce na webových stránkách školy, případné uveřejnění fotodokumentace (s předem daným písemným souhlasem účastníků akce či zákonných zástupců dětí) na webových stránkách školy - Fotogalerie.

6. Zpětnovazebné anketní šetření o akci „STUDÁNKOVÁ SOBOTA“

1. Akce „STUDÁNKOVÁ SOBOTA“ se mi líbila:

Ano – Ne

2. Privítal bych podobné setkání:

Ano – Ne

3. Rád/a bych obohatil/a takové setkání o (dopíšte Vaši představu):